

Avelino Pousa e Marta Mata en Compostela (2003).

A formación do profesorado en tempos de incerteza. Problemas, demandas e desafíos

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 42-45

Lourdes Montero

Profesora Emérita da USC

lourdes.montero@usc.es

Xosé Ramos

Orientador IES Afonso X de Cambre e profesor asociado UDC

jose.ramos@udc.es

INTRODUCCIÓN

A formación do profesorado é un proceso de construción social historicamente situado, e un campo de investigación e práctica que interpela e que desafia decontino o traballo dos investigadores e formadores. É tamén unha aprendizaxe ao longo da vida profesional, desde a preparación para ser profesionais do ensino ata o apoio ao desenvolvemento profesional mediante a formación permanente. Entre a formación inicial e a permanente, deberemos, ademais, considerar relevante como se leva a cabo o acceso ao posto de traballo e a atención ao pro-

fesorado novel na etapa de iniciación, apenas considerada no noso contexto. Por outra parte, os retos educativos do século XXI -cambios acelerados, era dixital, desigualdade, inclusión, traballo colaborador...- representan así mesmo grandes desafíos para a profesión docente e a formación do profesorado.

Para afrontar estes retos, as universidades -responsables para a formación inicial- desenvolveron novos plans de estudo. A posta en marcha das titulacións de Grao en Educación Infantil e Primaria, e o Mestrado para Profesorado de Educación Secundaria e Profesional foron

unha oportunidade formativa para esta adaptación continua e un requisito para a consecución dos obxectivos do Espazo Europeo de Educación Superior (EEES). Na fase de formación permanente -responsabilidade da Administración educativa- os centros e servizos existentes promoveron estratexias e recursos para apoiar o desenvolvemento profesional do profesorado. Institucións e formadores en ambas as áreas están obrigados a atender o significado das crecentes demandas sociais.

ONDE ESTAMOS. UN PUNTO DE PARTIDA

A formación inicial do profesorado en xeral, e en particular a relacionada cos niveis obrigatorios do sistema educativo, é a miúdo obxecto de controversia política, discusión e investigación. As reformas nesta área considéranse “incompletas” e “inacabadas” xa que están suxeitas ás flutuacións derivadas dos cambios sociais, políticos e económicos.

O deseño da formación inicial na actualidade é, en todo caso, resultado dos cambios producidos pola Lei Orgánica de

Educación (LOE, 2006) e a súa adaptación á Lei Orgánica de Universidades (LOU, 2007), responsable do EEES. Para a formación inicial do profesorado de educación primaria significou o paso do Diploma (1971) ao Grao (2010), que era unha reclamación mantida historicamente e por fin acadada. E o Mestrado de Educación Secundaria estableceuse para a formación do profesorado de educación secundaria, bacharelato e FP.

A Lei Orgánica para a Mellora da Calidade Educativa (LOMCE, 2013), aprobada en solitario polo Partido Popular (PP), non significou nisto ningunha mudanza porque nela non hai referencias á formación inicial e permanente, á selección ou á configuración da carreira docente e a profesión (Viñao, 2016, p. 169).

Vindo ata a actualidade hai que indicar que en 2016 se ampliou o arco parlamentario con novas forzas políticas, mais ningunha con maioría absoluta; con todo, reapareceu a idea dun pacto estatal para a educación que proporcione estabilidade ao sistema educativo: neste sentido, a Comisión de Educación do Con-

greso creou o Subcomité para o Pacto de Estado Social e Político para a Educación, coa idea de servir de base para un proxecto de Lei Básica de Educación que substituiría a LOMCE.

E, por fin, despois do cambio de goberno producido pola moción de censura, a nova Ministra Isabel Celaá presentou un “Proxecto de Lei Orgánica polo que se modifica a LOE” (LOMLOE), aprobado polo Consello de Ministros (BOC 22/02/2019), se ben a situación política fai que de momento non haberá cambios visibles na formación inicial e permanente do profesorado ata unha nova lei.

INVESTIGACIÓNS RECENTES SOBRE FORMACIÓN INICIAL

Durante o período 2013-2016, o Grupo de Investigación Stellae/USC levou a cabo un proxecto coordinado titulado “Desarrollo del conocimiento profesional a través del Plan de Estudios del Grado de Maestro en Educación Primaria. Perspectivas del alumnado y el profesoro-

Reunión de coordinación dos MRP en Santiago (1996).

rado"[1], que tratou de analizar as percepción dos futuros profesores e dos seus formadores sobre o coñecemento que desenvolveron co plan de estudos do Grao de Mestre en Educación primaria e sobre a súa contribución estimada para configurar unha identidade profesional. Levouse a cabo a través dun estudo de casos múltiple de tres centros universitarios, dous en Galicia (USC) e outro en Barcelona (UB).

Na investigación problematizouse a cuestión sobre que profesorado formar e o que ten que "saber" e "saber facer", como cuestións esenciais para fundamentar as decisións na formación de profesorado; entendendo que a mellora da educación é impensable sen profesionais altamente cualificados cos coñecementos, habilidades, disposicións e compromisos necesarios para posibilitar o ensino e a aprendizaxe dos estudantes.

A modo de pinceladas, transferimos aquí algúns dos resultados dos centros da USC, publicados polo equipo de investigación na Monografía 21.1, abril de 2017, da revista *Profesorado*.

- Os factores organizativos representan unha "dimensión esquecida" nos seus efectos formativos: os espazos, os tempos, o tamaño dos grupos, a organización do *practicum*, integran o currículo oculto da formación inicial e mostran contradicións entre discursos e prácticas.

- O actual deseño vertical, a súa estrutura xerárquica, os compartimentos estancos, a escasa coordinación, a desconexión entre teoría e práctica, o dilema especialista-xeneralista, a controversia coñecemento pedagógico e coñecemento disciplinario, e a disputa sobre a relación dos formadores co ámbito educativo de referencia, representan algúns dos aspectos a repensar do deseño e da estrutura curricular da formación.

- No contexto dun proceso de implantación do EEES finalizado, das demandas de formación esixentes causadas polas TIC, da importancia que se outorga ao enfoque por competencias nos currículos, faise evidente o paradoxo da escasa e inadecuada atención na formación inicial ao fenómeno da inclusión e innovación representado polas tecnoloxías.

- Ponse de manifesto o crecente aumento das expectativas e demandas que a sociedade proxecta sobre o profesorado e as escolas, algo aparentemente contradictorio co baixo recoñecemento social da profesión docente, que estudantes e formadores coinciden en afirmar. Por moito que a formación inicial mellore -e é a responsabilidade política e académica das institucións implicadas o facelo é impensable que poida preparar para os cambios por vir. Isto, é, a incerteza formará parte da formación; e como consecuencia, as capacidades de apertura, intelixencia e profesionalidade.

[1] Coa participación das universidades de Santiago de Compostela (USC) e Barcelona (UB), financiado polo Ministerio de Economía e Competitividade (MINECO) (EDU2012-39866-C0-01 e 02).

de deben ser traballadas tamén na formación inicial.

Os resultados obtidos mostran, unha vez máis, a inesgotable preocupación polos significados de ser docente por parte dos futuros profesores e os seus formadores. As coincidencias e discrepancias que nisto se rexistran sitúannos ante a ineludible necesidade de repensar o que a formación inicial pode facer para cumprir o mandato de preparar aos mellores profesores e profesoras do futuro, coa profesionalidade necesaria para asumir as transformacións e os retos provocados polos rápidos cambios nas economías e sociedades do coñecemento. Tarefa complexa en momentos de maior incerteza que certeza, onde os espazos de aprendizaxe se multiplicaron coas tecnoloxías, reducíndose o papel dos espazos académicos como fonte de coñecemento. O compromiso cunha escola aberta ao mundo e situada nun contexto específico é un problema duradeiro.

SOBRE O ACCESO Á PROFESIÓN DOCENTE

Entre a formación inicial e a permanente diciamos que ten sentido falar -e moito se vén facendo a conta do chamado "MIR educativo"- do momento de transición no que o profesorado se incorpora á docencia. Agora mesmo este período ten unha expresión práctica só formal (o curso en prácticas que teoricamente hai que superar cunha tutorización e unha avaliación), tan pouco crible que nin sequera se ten en consideración nos debates. Salientamos tres posicións ao respecto:

1) O Libro Branco sobre a profesión docente (Marina, Pellicer e Manso, 2015) propón articular a formación inicial como unha titulación de Grao -o que xa é máis un período de formación e cualificación profesional de tres anos chamado DEP (Docentes En Prácticas), precedido dunha

proba estatal de acceso (un potencial "MIR educativo").

2) A Conferencia Nacional de Decanos e Decanas de Educación (<http://www.conferenciadecanoseduacion.es>) propuxo un diagnóstico da formación cun enfoque sistémico de interrelación entre as súas diferentes etapas: Acceso á Profesión Docente (APD) concretado nunha etapa de indución profesional de dous anos, en centros de referencia e co apoio de titores acreditados.

3) Do mesmo xeito, desde diferentes fronteiras e colectivos, hai movementos de resposta crítica á política neoconservadora. Entre estes destacamos o chamado Foro de Sevilla (<https://porotrapoliticaeducativa.org>) (Gimeno, Imbernón, Rodríguez Martínez e Sureda, 2017) desde o que se promove superar a fenda entre a formación inicial e a permanente producida polas responsabilidades divididas entre a da Universidade, para a formación inicial, e a da Administración educativa para a permanente.

SOBRE A FORMACIÓN PERMANENTE

Seguen tamén en pé cuestións sempre presentes na organización da formación permanente: a periodicidade, a obrigatoriedade, as modalidades formativas máis acaídas, os efectos sobre a promoción profesional, as institucións responsables etc.

Son problemas complexos e con múltiples conexións institucionais e de intereses, que non dá este repaso breve para afondar. Do que si podemos estar certos é de que nos últimos tempos en Galicia non se deron pasos no bo camiño. A diminución do persoal que se ocupaba deste servizo, o traballo practicamente xerencialista deste persoal, a recentralización do deseño da formación, a aposta por liñas formativas efectistas para a propaganda política (que pode-

riamos reducir a idiomas e TIC), a diminución da colaboración e a desconfianza ante as iniciativas de entidades independentes da administración como son os MRP, e o nulo avance de diálogo interinstitucional son evidencias do retroceso que ultimamente estamos a vivir. ■

- GIMENO, J., IMBERNÓN, F., RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, C., e SUREDA, J. (2017). El profesorado, su formación y el trabajo educativo. Disponible en <https://porotrapoliticaeducativa.org/2017/11/07/el-profesorado-su-formacion-y-el-trabajo-educativo/>

- MARINA, J. A., PELLICER, C. & MANSO, J. (2015). Libro Blanco de la profesión docente y su entorno escolar. (Diciembre, versión 1.3). Disponible en http://blog.educalab.es/intef/wp-content/uploads/sites/4/2015/12/LIBRO-BLANCO.RESUMEN-EJECUTIVO_v13.pdf

- Profesorado. *Revista de Curriculum y Formación del Profesorado* (2017). Monográfico: Desarrollo del conocimiento profesional en la formación inicial de maestros, 21 (1).

- VIÑAO, A. (2016). La ley Orgánica de Mejora de la Calidad Educativa (LOMCE) de 2013: ¿una reforma más? *Historia y Memoria de la Educación*, 3, 137-170.